

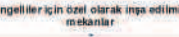

“Mimarlık ve Engelsiz Çevre” Temalı Çocuk Resimleri Üzerine Bir İnceleme

ÜLKEMİZDE ENGELLİ BİREYLER İNŞA EDİLMİŞ ÇEVREDE ÇEŞİTLİ SORUNLARLA KARŞILAŞMAKTADIR. BU ÇALIŞMADA YAZARLAR, 6-13 YAŞ ARASI ÇOCUK RESİMLERİNİ İNCELEYEREK, ENGELLİLERİN İNŞA EDİLMİŞ ÇEVREDEKİ MEKANSAL VE TOPLUMSAL PRATİKLERİNİN ÇOCUKLAR TARAFINDAN NASIL BETİMLENDİĞİNİ ORTAYA KOYMAYI AMAÇLAMISLARDIR

Gaye Birol Özerk, Berrin Akgün Yüksekli

Tablo 1 Çocuk resimlerinin engellilerin mekansal pratikleri açısından analizi

1. Grup (6-7 yaş) (toplam 38 resim)	engelli figürü bulunmuyor	doğal çevre	inşa edilmiş çevre	kategori dışı
	5	6	23	-

		
konut 3	okul 3	hastane 1
		
alışveriş merkezi 1	işyeri -	kafe/tereya 1
		
cadde-sokak-meydan 11	otobüs 1	köprü-rampa-geçit-asansör 2
		
engelliler için özel olarak inşa edilmiş mekanlar -	konser salonu -	

ÜSTTE Çocuk resimlerinin engellilerin mekansal pratikleri açısından analizi, 1. grup (6-7 yaş). (Tablo 1)

SAĞ ÜSTTE Çocuk resimlerinin engellilerin mekansal pratikleri açısından analizi, 2. grup (8-9 yaş). (Tablo 2)

Çocuk resimlerinin engellilerin mekansal pratikleri açısından analizi, 3. grup (10-11 yaş). (Tablo 3)

Çocuk resimlerinin engellilerin mekansal pratikleri açısından analizi, 4. grup (12-13 yaş). (Tablo 4)

Giriş
Çocuk resimlerinin incelenmesi, çocukların bilişsel gelişiminin ölçülmesi amacıyla başvurulan yöntemlerden biridir. Bu yöntem, eğitim, sosyoloji, psikoloji ve mimarlık gibi alanlarda, çocukların resimlerini yaptıkları konulardaki düşüncelerinin çözümlenmesi amacıyla kullanılmaktadır (Golomb, 2004; Malchiodi, 2012; Matthews, 2003; Pluhar ve diğerleri, 2010; Sandberg ve diğerleri, 1996; Hiatt, 1983, Birol ve Akgün Yüksekli, 2009). Bu çalışmaların tümü, çocuk resimlerini inceleme yönteminin onların temsili dünyasına açılan bir pencere sağlayabileceğini vurgulamaktadır. Golomb'un (2004) da açıkladığı gibi, bu araştırmalarda çocuk resimleri, “onların dünyaya ilişkin henüz olgunlaşmamış kavramlarını ortaya çıkartmak ve araştırmacıya çocuğun ruhsal yaşamına ilişkin bilişsel haritalar sağlamak amacıyla kullanılan grafik ifadeler”dir. Sistematik bir ölçme yöntemi olarak çocuk resimlerinin incelenmesi, çocukların fiziksel çevreye ilişkin algı ve tutumlarının değerlendirilmesi amacıyla da birçok çalışmada kullanılmaktadır (Barraza, 1999, Brown ve diğerleri, 1987; Matthews, 1985; King, 1995; Yeager, 2012).

Bu çalışmada, çocuk resimlerinin incelenmesi yoluyla çocukların inşa edilmiş çevreyi engellilerin kullanımı konusundaki düşüncelerinin çözümlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, Mimarlar Odası Balıkesir Şubesi tarafından 2013 yılında düzenlenen “Mimarlık ve Engelsiz Çevre” temalı ilkokullar ve Ortaokullar Arası Resim

Yarışması'nda ödül alan 140 adet resim incelenmiştir. Çalışmanın sonunda, 6-13 yaş arası çocukların, engellilerin inşa edilmiş çevrede yaşadıkları güçlükler, bu güçlüklerin giderilmesi için yapılabilecek düzenlemeler ve engelli bireylerin toplum içerisindeki konumuna ilişkin algı ve yorumları ortaya konulmuştur.

Engellilik: Tanımlar ve Sorunlar

Birleşmiş Milletler engelliliği “yaşama eşit katılım fırsatlarında azalma ya da kısıtlanma” olarak tanımlamaktadır. Engelli olmak engelli bireylerin seçimi olmadığı halde, toplum engelli bireyi korunmaya ve bakıma muhtaç, zavallı, güçsüz olarak kabul etmekte, görmezden gelmekte veya dışlamakta, bu nedenle engelli birey, toplumla sağlıklı ilişkiler kuramamaktadır. Ülkemizde engelli birey, inşa edilmiş çevrenin engelli kullanımına uygun düzenlenmemesi nedeniyle kentsel yaşama katılımında çeşitli engeller ile karşılaşmaktadır. Uygun yapılı çevre oluşturulmadığında engelliler, sağlık, eğitim, rehabilitasyon hizmetlerinden faydalanamamakta, sportif ve kültürel etkinliklere katılamamakta, park ve bahçelerde vakit geçirememekte, kısaca sosyal hayattan farklı ölçeklerde dışlanmaktadır. Binalar, yaya kaldırımları, yaya geçitleri, yaya yolları, merdivenler, rampalar, işaret ve aydınlatma elemanları, tabela ve levhalar, kent mobilyaları, otoparklar ve tuvaletlerin tasarımında engelli bireylerin kullanımı ile ilgili düzenlemelerin yetersizliği, bireyin sosyal pratiklerini yerine getirmesinde

engel oluşturmeyen özrünün mekansal pratikler açısından bir engel haline gelmesine yol açmaktadır (Kolat, 2010).

“Engelsiz Çevre” Temalı Çocuk Resimlerinin İncelenmesi

Mimarlar Odası Balıkesir Şubesi'nin 2013 yılında düzenlediği “Mimarlık ve Engelsiz Çevre” temalı resim yarışması Balıkesir Merkez, Altınoluk, Ayvalık, Bandırma, Burhaniye, Edremit ve Manyas'ta aynı gün ve saatte yapılmış, yarışmaya il genelinde toplam 1114 çocuk katılmıştır. Katılımcılar resimlerini aynı anda, aynı mekanda ve aynı sürede (2 saat) eğitimcileri ve jüri üyelerinin nezaretinde hazırlamışlar, böylece resimlerinin aile bireyleri tarafından yönlendirilmesi engellenmiştir. Katılımcıların resimleri 6-7 yaş, 8-9 yaş, 10-11 yaş ve 12-13 yaş olmak üzere 4 grupta değerlendirilmiştir. Jüri ortaöğretim düzeyi resim öğretmenleri ve

“ÇOCUK RESİMLERİ ÇALIŞMANIN İLK AŞAMASINDA ENGELLİLERİN MEKANSAL PRATİKLERİ, İKİNCİ AŞAMASINDA TOPLUMSAL PRATİKLERİ KONUSUNDA ÇOCUKLARIN DÜŞÜNCELERİNİ ÇÖZÜMLEMEK AMACIYLA İNCELENMİŞTİR”

mimarlardan oluşturulmuştur. 1. aşama değerlendirmede yarışmanın yapıldığı her bir merkezde her bir yaş grubu için 1., 2., 3. lük ödülleri, 1 adet mansiyon ve 1. ödüle eşdeğer bir adet Mimarlar Odası özel ödülü olmak üzere toplam 5 ödül verilmiştir. 2. aşama değerlendirmede ise il genelindeki ödüllerin belirlenmesi amacıyla yarışmanın yapıldığı tüm merkezlerde ödül alan 140 resim yeniden incelenmiş ve yine her bir yaş grubu için 1., 2., 3. lük ödülleri, 1 adet mansiyon ve 1 adet Mimarlar Odası özel ödülü verilmiştir.

Bu çalışmada çocuk resimleri iki aşamada incelenmiştir. İlk olarak her yaş grubu için engellilere ait figürlerin kullanıldığı resimlere egemen olan fiziksel mekan türlerine göre, engellilerin mekansal pratiklerini incelemeyi olanaklı kılan bir sınıflandırma yapılmıştır.

Sınıflandırmada mekan öncelikle doğal çevre ve inşa edilmiş çevre olarak iki kategoriye ayrılmıştır. Engelli figürlerine doğal çevrede yer veren resimler analiz kapsamı dışında bırakılmıştır. Daha sonra engellilerin inşa edilmiş çevrede betimlendiği resimler “konut, okul, hastane, alışveriş merkezi, işyeri, kafeterya, cadde-sokak-meydan, otobüs (toplu taşıma araçları), köprü-rampa-geçit-asansör, engelliler için özel olarak inşa edilmiş mekanlar ve konser salonu” kategorilerine ayrılarak her bir kategorideki resim sayısı belirlenmiştir. Sonuçlar Tablo1, Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4'te görülmektedir.

İkinci aşamada, çocuk resimleri çocukların engellilerin toplumsal pratiklerine ilişkin algı ve yorumlarını çözümlenmek amacıyla analiz edilmiştir. Doğal ve inşa edilmiş çevrede engelli birey figürlerinin diğer insan figürleriyle birlikte/ayrı gösterildiği resimler yaş gruplarına göre sınıflandırılmış, sonuçlar Tablo 5'te sunulmuştur.

Bulgular ve Sonuç

Çocuk resimlerindeki engelli figürlerini çoğunlukla yürüyemeyen, tekerlekli sandalye ya da koltuk değneği kullanan bedensel ve görme engelliler oluşturmaktadır. Çocuk algısında engellilerin mekansal pratiklerinin incelenmesini amaçlayan analizin ilk aşamasında, her yaş grubunda engellilerin çoğunlukla inşa edilmiş çevrede resmedildiği, tüm yaş gruplarında farklı mekan kategorilerinde engelli figürlerine yer verilen resimlerin birbirine yakın sayılarda olduğu görülmüştür. Sadece 4. grupta (12-13 yaş) engelli figürlerinin bulunmadığı resimlerin diğer gruplara göre sayıca arttığı, inşa edilmiş çevre içinde resmedilen engelli figürlerinin azaldığı görülmektedir (Tablo 4). Bununla birlikte, “cadde-sokak-meydan” ve “köprü-rampa-geçit-

Tablo 2 Çocuk resimlerinin engellilerin mekansal pratikleri açısından analizi

2. Grup (8-9 yaş) (toplam 35 resim)	engelli figürü bulunmuyor	4
doğal çevre	4	
inşa edilmiş çevre	27	
kategori dışı	-	

Tablo 3 Çocuk resimlerinin engellilerin mekansal pratikleri açısından analizi

3. Grup (10-11 yaş) (toplam 35 resim)	engelli figürü bulunmuyor	3
doğal çevre	3	
inşa edilmiş çevre	28	
kategori dışı	1 (sıyut bir figürün iki yanında bir gömme ve bir spirale engelli bulunuyor.)	

Tablo 4 Çocuk resimlerinin engellilerin mekansal pratikleri açısından analizi

4. Grup (12-13 yaş) (toplam 35 resim)	engelli figürü bulunmuyor	8
doğal çevre	4	
inşa edilmiş çevre	19	
kategori dışı	12 (13 adet resimde engelli figürü bulunmamasına karşın, engelli bireyleri çağırılacak kulak, siyah çamur, gözetki, kalıp içinde sıyut bir engelli figürü bulunmaktadır; 1 adet resimde de çizgi film karakterlerinin yanında boş bir tekerlekli sandalye bulunmaktadır.)	

Tablo 5 Çocuk resimlerinin engellilerin toplumsal pratikleri açısından analizi

	1. Grup (6-7 yaş) (toplam 35 resim)	2. Grup (8-9 yaş) (toplam 35 resim)	3. Grup (10-11 yaş) (toplam 35 resim)	4. Grup (12-13 yaş) (toplam 35 resim)
insan figürü yok	1	2	3	4
engelli insan figürü yok	5	2	-	4
sadece engelli figürü/figürleri var	14	14	16	14
engelli figürü/figürleri engelsiz figürü/figürleri ile birlikte yer alıyor	15	17	16	13

SOLDA Çocuk resimlerinin engellilerin toplumsal pratikleri açısından analizi. (Tablo 5)

SOL ALTTA Engelli çocukların sadece kendileri gibi engelli olan diğer çocuklar ile oynarken betimlendiği resimlere bir örnek. (Resim 1)

Binaların üzerine 'engelli evleri' ve 'normal evler' yazılmış olan, çocuk zihninde engelli bireyin 'öteki' olarak kodlandığını düşündürülen resimlere bir örnek. (Resim 2)

SAĞ ÜSTTE Engelli olan ile engelsiz olan bireyin aynı aktiviteyi paylaştığı iki çocuk resmi. (Resim 3, 4)

asansör" kategorilerindeki resimler, sayıca diğer kategorilerdeki resimlerden daha fazladır. Bu resimlerde binalara ulaşımı ve bina

gösterilmesi ve engelli bireylerin toplu taşıma araçlarına inip binmesini kolaylaştıracak rampaların düzenlenmiş olması, çocukların engelli bireylerin inşa

gruptaki çocuk resimlerinin üç tanesinde tümüyle engelli kullanımı için inşa edilmiş özel yerleşmeler betimlenmiştir.

Engelli bireylerin toplumsal pratiklerinin çocuklar tarafından nasıl algılandığını ölçmeyi amaçlayan ikinci aşamada, resimler "sadece engelli figürlerine yer verilen" ve "engelli ve engelsiz figürlerine birlikte yer verilen" resimler olarak sınıflandırılmış ve resim sayılarının yine her yaş grubunda birbirine yakın sayılarda olduğu görülmüştür (Tablo 5). Bununla birlikte, içerik ve konunun işleniş bakımından ilginç sonuçlara ulaşılmıştır. Resimlerin yarısında bulunan insan figürlerinin sadece engellilerden oluşması, çocukların engellilerin engelsizlerle aynı mekanı paylaşamayacağı algısına sahip olduklarını düşündürmektedir. Engelli ve engelsiz figürlerinin birlikte resmedildiği örneklerde ise, engelli ve

“ENGELLİ VE ENGELSİZ FIGÜRLERİNE YER VERİLEN RESİMLERİN ÇOĞUNDA, KARŞIDAN KARŞIYA GEÇERKEN VE TEKERLEKLİ SANDALYİYİ KULLANIRKEN ENGELSİZ BİREY ENGELLİ OLANA YARDIM ETMEKTE, BU DURUM ÇOCUĞUN ENGELLİYİ YARDIMA MUHTAÇ BİREY OLARAK GÖRDÜĞÜNÜ DÜŞÜNDÜRMEKTEDİR”

işlerindeki yatay ve dikey dolaşımı sağlayan rampa, geçit ve asansörlere yer verilmiş olması, kentsel mekanda yaya geçitlerinin ve trafik lambalarının

edilmiş çevredeki mekansal pratiklerinde yaşadıkları sorunların farkında olduklarını ve çözüm önerebildiklerini göstermektedir. 2.

engelsiz bireyin birbirinden uzak, farklı renkte zeminler üzerinde konumlandırılmaları, engelsizler çeşitli bedensel aktiviteler gerçekleştirirken, engellilerin onları uzaktan izlerken ya da yüzlerini onların bulunduğu yönün aksi yönüne doğru çevirmiş olarak resmedilmeleri, bir resimde yapılan ev figürlerinin üzerine “engelli evleri” ve “normal evler” yazılmış olması, çocukların engellilerin sosyalleşemeyeceğini düşündüklerini, engellileri zihinlerine “öteki” olarak kodlamış olabileceğini göstermektedir (Resim 1, Resim 2). Ayrıca, engelli ve engelsiz figürlerine yer verilen resimlerin çoğunda, karşıdan karşıya geçerken ve tekerlekli sandalyeyi kullanırken engelsiz birey engelli olana yardım etmekte, bu durum çocuğun engelliye yardıma muhtaç birey olarak gördüğünü düşündürmektedir. 140 adet resimden sadece birinde engelliler kullanımına uygun düzenlenmiş mimari çevrede basketbol oynarken, salıncağa binerken ya da kaydırdan kayarken, tiyatro izlerken/tiyatro oyununda rol alırken resmedilmişler, sadece bir resimde tekerlekli sandalyede oturan engelli ile engelsiz çocuğun top oynarken resmedildiği görülmüştür (Resim 3, Resim 4).

Bu çalışmada yapılan analizin ilk aşamasında elde edilen bulgular, çocukların inşa edilmiş çevrede engelli bireylerin mekansal pratiklerini güçleştiren engelleri kaldırarak fiziksel çevreyi yeniden inşa etme konusunda mimarların yerine getirmedikleri görev ve yetkilerini devralmaya aday

olduklarını düşündürmektedir. Analizin engellilerin toplumsal pratikler açısından karşılaştıkları sorunların incelendiği ikinci aşamasının sonuçları ise, çocukların engellileri bedensel engelleri nedeniyle sosyal aktivitelere katılamayan, sadece kendisi gibi olanlarla zaman geçiren bir kesim olarak algılamakta olabileceğini göstermektedir. Çocukların toplumun çeşitliliğinin bilincinde ve engellilerin toplumsal pratiklerindeki sorunların farkında bireyler olarak yetişmeleri, aile içi eğitimden başlayarak eğitimin her kademesine yayılan bir süreç gerektirmektedir.

Binalar, meydanlar, caddeler, ulaşım araçları, kısaca tüm kentsel ve mimari çevre, orada yaşayan toplumun tüm bireylerinin kentsel yaşama katılımını sağlayabilmeli, engelli kullanıcıların başkalarına bağımlı olmaksızın kullanımına uygun olarak düzenlenmelidir. Bu konuda toplumsal bilincin artırılması, ülkemizde egemen olan kendisi gibi olmayana dışlayan ayrıştırıcı kültürün yerini kapsayıcı kültüre bırakması, özellikle mimarlar, plancılar ve yerel yöneticilerin, inşa edilmiş çevrenin tasarımında ilgili mevzuat gereği yapılan zorunlu düzenlemelerin ötesinde, tüm mekanları engelli kullanıcıların mekansal ve toplumsal pratikleri açısından kullanıcı dostu haline getirecek duyarlı bir yaklaşım benimsemeleri gerekmektedir. ■

Gaye Birol Özerk, Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi
Mimarlık Bölümü

Berrin Akgün Yüksekli, Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi
Mimarlık Bölümü

KAYNAKLAR

- Barraza, L., (1999). “Children’s Drawings About the Environment”, *Environmental Education Research*, 5 (1), 49-66.
- Birol, G., Akgün Yüksekli, B., (2009). “Effects of Television Images on Graphic Representation of Public Space of Primary School Children”, *Proceedings of Archild International Congress of Architecture&Children*, pp.37-44, Ankara, November 18-21, 2009.
- Brown, J.M., Henderson, J.&Armstrong, M.P., (1987). “Children’s Perceptions of Nuclear Power Stations as Revealed through Their Drawings”, *Environmental Psychology*, 7, pp 189-199.
- Golomb, Claire, (2004). *The Child’s Creation of a Pictorial World*, New Jersey:Lawrence Erlbaum Associates.
- Hiatt, D. B., (1983). “Cognition of Space Depicted in Graphic Representation”, Paper presented at the symposium on Educational Implications of Children’s Acquisition of Space, Annual Meeting of the American Educational Research Association, April 11-17 1983, Montreal, Canada.
- King, L. D., (1995). *Doing Their Share to Save the Planet. Children and Environmental Crisis*, New Jersey, Rutgers University Press.
- Kolat, S., (2010). *Avrupa Birliği Sosyal Politikası Çerçevesinde Özürlülere Yönelik Ayrımcılıkla Mücadele ve Türkiye’deki Yansımaları*, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, No:49 s.1-14, Ankara.
- Malchiodi, Cathy A., (2012). *Understanding Children’s Drawings*, New York: Guilford Publications.
- Matthews, J., (2003). *Drawing and Painting: Children and Visual Representation*, Paul Chapman Publishing.
- Matthews, M. H., (1985). “Young Children’s Representations of the Environment: A Comparison of Techniques”, *Environmental Psychology*, 5, pp. 261-278.
- Pluhar, Z. F., Piko, B. F., Uzzoli, A., Page, R. M., Dull, A., (2010). “Representations of the Relationship among Physical Activity, Health and Perceived Living Environment in Hungarian Urban Children’s Images”, *Landscape and Urban Planning*, 95 (2010), pp.151-160.
- Sandberg E. H., Huttenlocher, J., Newcombe, N., (1996). “The Development of Hierarchical Representation of Two-Dimensional Space”, *Child Development*, 1996.
- Yeager, A. M., (2012). *Urban Children’s Perceptions of the Physical Environment*, unpublished master thesis at Sarah Lawrence College.